

BADIIY MATN KONNOTATIV MAYDONI VA TARJIMA PRAGMATIKASI

Karimova Safo Saydullayevna

Ingliz tili nazariyasi kafedrası dotsenti, PhD

Annotatsiya: Mazkur maqolada badiiy matnning konnotativ maydoni va uning tarjima jarayonidagi pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Badiiy asarda qoʻllanilgan til birliklarining denotativ maʼnosi bilan bir qatorda konnotativ maʼnolari ham muhim kommunikativ vazifani bajarishi yoritiladi. Shuningdek, tarjimonning konnotativ maʼnolarni saqlash, qayta yaratish va pragmatik taʼsirni ekvivalent tarzda yetkazishdagi oʻrni tahlil qilinadi.

Kalit soʻzlar: badiiy matn, konnotatsiya, konnotativ maydon, pragmatika, tarjima, lingvopragmatika.

Kirish

Til birliklari nafaqat voqelikni nomlash, balki unga munosabat bildirish vazifasini ham bajaradi. Ayniqsa, badiiy matnda soʻzlarning emotsional-ekspressiv imkoniyatlari keng namoyon boʻladi. Muallif oʻz gʻoyaviy niyatini ifodalashda turli konnotativ vositalardan foydalanadi. Shu sababli badiiy matnni tarjima qilishda nafaqat mazmun, balki uning pragmatik va konnotativ xususiyatlarini ham saqlab qolish muhim hisoblanadi.

Zamonaviy tarjimashunoslikda tarjimaning muvaffaqiyati koʻp jihatdan matnning pragmatik taʼsirini qay darajada qayta yarata olish bilan belgilanadi. Badiiy asar tarjimasida konnotativ maʼnolarning yoʻqolishi muallif uslubining buzilishiga va estetik taʼsirning pasayishiga olib kelishi mumkin. Konnotatsiya til birliklarining asosiy lugʻaviy maʼnosiga qoʻshimcha ravishda yuzaga keladigan emotsional, baholovchi, uslubiy yoki madaniy maʼnolar majmuasidir. Konnotativ maydon esa matndagi barcha konnotativ birliklar va ular oʻrtasidagi semantik-pragmatik munosabatlar tizimini anglatadi. Badiiy matnda konnotativ maydon quyidagi komponentlar orqali shakllanadi:

- emotsional-ekspressiv birliklar;
- metafora va metonimiyalar;
- frazeologik birliklar;
- stilistik figuralar;
- milliy-madaniy realiyalar;
- personaj nutqining individual xususiyatlari.

Masalan, “sher yurak yigit” birikmasida “sher” soʻzi faqat hayvon nomini emas, balki jasorat, mardlik va qoʻrqmaslik kabi qoʻshimcha maʼnolarni ham ifodalaydi. Ushbu konnotativ maʼnolar badiiy tasvirning taʼsirchanligini oshiradi. Badiiy matnning estetik qiymati koʻpincha aynan konnotativ qatlam orqali namoyon boʻladi. Muallif tanlagan leksik birliklar oʻquvchida muayyan hissiy reaksiyalarni uygʻotadi va asarning badiiy taʼsirini kuchaytiradi. Pragmatika til birliklarining nutq jarayonidagi funksional xususiyatlarini va

kommunikativ ta'sirini o'rganadi. Tarjima pragmatikasi esa asl matnning kommunikativ maqsadi hamda uning adresatga ko'rsatadigan ta'sirini tarjima matnida qayta yaratish masalalarini tadqiq etadi.

- Tarjima jarayonida tarjimon quyidagi omillarni hisobga olishi lozim:
- muallifning kommunikativ niyati;
 - matnning funksional uslubi;
 - adresatning madaniy va til tajribasi;
 - kontekst va vaziyat;
 - milliy-madaniy xususiyatlar.

Pragmatik ekvivalentlik tarjimada muhim mezonlardan biri hisoblanadi. Bunda tarjima matni o'quvchiga asl matn o'quvchisiga yaqin bo'lgan ta'sirni ko'rsatishi kerak.

Konnotativ ma'nolarning tarjimadagi ifodasi

Badiiy tarjimada konnotativ ma'nolarni uzatish murakkab vazifalardan biridir. Chunki turli tillarda bir xil so'zlarning emotsional va madaniy yuklamasi har xil bo'lishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "fox" so'zi ayyorlik ramzi sifatida qo'llanadi. O'zbek tilida ham "tulki" ayyorlik timsoli hisoblanganligi sababli bu obrazni tarjima qilishda pragmatik ekvivalentlikni saqlash mumkin.

Biroq ayrim hollarda konnotativ ma'no to'liq mos kelmasligi mumkin. Bunday vaziyatlarda tarjimon:

- izohlovchi tarjima;
- funksional muqobil tanlash;
- kompensatsiya usuli;
- madaniy moslashtirish kabi strategiyalardan foydalanadi. Masalan, ingliz tilidagi ayrim idiomalar yoki milliy-madaniy birliklar o'zbek tilida bevosita muqobilga ega bo'lmasligi mumkin. Shunda tarjimon matnning umumiy pragmatik ta'sirini saqlashga intiladi.

Konnotativ maydon va personaj nutqi

Personaj nutqi badiiy matn konnotativ maydonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Personajning ijtimoiy mavqei, yoshi, jinsi, kasbi va xarakteri uning nutqida aks etadi. Muallif personaj obrazini yaratishda turli stilistik vositalardan foydalanadi. Tarjima jarayonida personaj nutqining individual xususiyatlarini saqlab qolish muhimdir. Aks holda obrazning badiiy yaxlitligi buzilishi mumkin. Masalan, detektiv romanlarda tergovchi va jinoyatchi nutqining pragmatik xususiyatlari turlicha bo'ladi. Tarjimon ushbu farqlarni maqsadli ravishda qayta yaratishi lozim.

Xulosa

Badiiy matnning konnotativ maydoni asarning estetik va pragmatik qiymatini belgilovchi muhim omillardan biridir. Konnotativ ma'nolar muallifning hissiy-baholovchi munosabatini ifodalash, personaj xarakterini ochish hamda o'quvchiga ta'sir ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi. Tarjima jarayonida ushbu ma'nolarni saqlab qolish tarjimonning asosiy vazifalaridan hisoblanadi. Tarjima pragmatikasi nuqtayi nazaridan qaralganda, badiiy tarjimaning sifati faqat semantik ekvivalentlik bilan emas, balki pragmatik ekvivalentlik bilan

ham belgilanadi.

Shu sababli tarjimon konnotativ birliklarning lingvistik, madaniy va pragmatik xususiyatlarini chuqur tahlil qilishi hamda ularni tarjima matnida imkon qadar adekvat tarzda qayta yaratishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Komissarov V.N. *Teoriya perevoda*. – Moskva: Vysshaya shkola, 1990.
2. Nida E. *Language, Culture and Translating*. – Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 1993.
3. Newmark P. *A Textbook of Translation*. – London: Prentice Hall, 1988.
4. Safarov Sh. *Pragmalingvistika*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2008.
5. Galperin I.R. *Stylistics*. – Moscow: Higher School Publishing House, 1977.
6. Karimov S. *Tarjimashunoslik asoslari*. – Toshkent, 2019.
7. Intakhab K., Nazarova N. THE MOTIF OF THE HERO'S MIRACULOUS BIRTH IN EPICS //GLOBAL TRENDS IN EDUCATION AND RESEARCH DEVELOPMENT. – 2026. – C. 146-149.
8. Nazarova N. B. O'zbek va ingliz xalq ertaklarida o'xshatish //Science and Education. – 2023. – T. 4. – №. 6. – C. 970-974.
9. Bahodirovna N. N. JAHON EPOSLARIDA QAHRAMONLIK UYLANISH MOTIVI //Инновационные методики в обучении иностранным языкам: глобальные тенденции и опыт университетов шёлкового пути. – 2026. – Т. 1. – С. 321-322.